

UDK 27-64(497.5):2-732.3VAT2
Pregledni zn. članak
Primljeno 6/05

RECEPCIJA DRUGOGA VATIKANSKOG SABORA U CRKVI U HRVATA

*Ispit savjesti ne može se ne ticati prijema
Koncila, toga velikog dara Duha Crkvi na
kraju drugog tisućljeća.*

Ivan Pavao II:
Tertio millennio adveniente, br. 36

Mato ZOVKIĆ, Sarajevo

Sažetak

Podsjetivši da sinodalno načelo u Crkvi ima korijen u Dj 15, 1-33 autor među kriterije za recepciju ekumenskog sabora ubraja sudjelovanje biskupa pojedine krajevne Crkve na zasjedanjima sabora, proglašenje i tumačenje usvojenih dokumenata te prihvaćanje duha sabora prema okolnostima u kojima je održan. Među animatore recepcije na području hrvatskog govornog područja ubraja: *Glas Koncila* koji je u tu svrhu pokrenut te je do danas vjersko glasilo Crkve među katolicima hrvatskog govornog područja, zatim izdavačku kuću *Kršćanska sadašnjost* s nizom dokumenata, časopisa i knjiga. Među animatore svakako spadaju pastoralni svećenici s vjernicima laicima koji su zauzeti u životu župnih zajednica. Nadalje, tu su teološka učilišta s časopisima koje izdaju i teološkim skupovima koje priređuju, zatim redovnice i redovnici te Biskupske konferencije i pojedini biskupi. Osporavatelji su se izjašnjavali usmeno i pismeno protiv Sabora kao bolesnog otvaranja Zapadu i protetantizmu, ali se nisu organizirali u pokret tipa otpalog nadbiskupa Marcela Lefebvrea. »Koncilska prementalizacija« (izraz B. Dude) nije se dogodila dovoljno duboko i na tome preostaje daljnji rad, osobito radi uspješnijeg djelovanja Crkve u pluralnom društvu demokratskih država koje su nastale dezintegracijom Jugoslavije.

Ključne riječi: sabor, recepcija, obnova, mentalitet, Crkva u komunističkom režimu, demokracija.

Naslov ovako formuliran mogao bi probuditi krivo očekivanje da ću iznositi rezultate sociološkog istraživanja. Organizatori su znali da nisam sociolog i zato mogu pristupiti zadatku samo kao teolog.¹ Zaređen sam 1963. nakon prvog zasje-

¹ Priređeno kao jedno od predavanja na Teološko-pastoralnom tjednu za svećenike u Zagrebu, 25.-27. siječnja 2005. s okvirnom temom: »Četrdeseta obljetnica Drugog vatikanskog sabora: očekivanja – ostvarenja – izazovi«.

danja Sabora, imao sam radost pisati disertaciju o saborskoj ekleziologiji na KBF-u u Zagrebu i obraniti je u listopadu 1968.² 1976. napisao sam priručnik katoličke ekleziologije u duhu Sabora³ te 1982. članak o provedbi sabora u Vrhbosanskoj metropoliji⁴. Uz to sam na molbu urednika CUS-a napisao 1986. članak o ostvarenju Koncila kod nas prigodom dvadesete obljetnice ovog najvažnijeg događaja u životu Crkve u 20. st.⁵

Znam da neki reformirani kršćani iz naših krajeva ne vole izraz »Crkva u Hrvata« s obrazloženjem da on miriše na nacionalistički katolicizam u kojem nema dovoljno psihološkog prostora za katolike drugih nacionalnosti što žive među nama. Upotrebljavam ga kao udomaćeni termin koji za nas Hrvate katolike ima smisla. Smatram normalnim da su nakon raspada Jugoslavije Hrvati katolici države BiH preko nove Biskupske Konferencije BiH uključeni u katoličko zajedništvo sveopće Crkve te da su oni u kotorskoj, kosovskoj i subotičkoj biskupiji ostali u Biskupskoj konferenciji svoje države a od onih u dijaspori tamošnji biskupi očekuju da budu dio njihovih mjesnih Crkava, uz slavljenje liturgije na hrvatskom. Te okolnosti traže od nas da obazrivo upotrebljavamo naziv »Crkva u Hrvata«, imajući u vidu da nas crkveno učiteljstvo potiče na vršenje našeg katoličkog poslanja u mjestima i državama gdje živimo. Ipak, svi upotrebljavamo iste hrvatske prijevode Svetoga pisma, liturgijske knjige i vjeronaučne priručnike tiskane u Zagrebu.⁶ BK BiH ima strukturalnu vezu s HBK a hrvatski teolozi surađuju na zajedničkim znanstvenim projektima. Oslonit ću se na svoje iskustvo djelovanja u ovoj krajevnoj Crkvi i na neke objavljene radove.⁷

Kriteriji za recepciju općeg sabora u krajevnoj Crkvi

Svima nam je poznat Lukin izvještaj u Dj 15, 1-33 kada su se na »saboru« u Jeruzalemu apostoli dogovorili o nenametanju obrezanja obraćenicima s pogan-

² Izvadak iz disertacije, M. ZOVKIĆ: *Obnova struktura Crkve prema II. Vatikanskom saboru*, KS, Zagreb, 1969.

³ M. ZOVKIĆ: *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija*, KS, Zagreb, 1976.

⁴ M. ZOVKIĆ: »Provedenost i provodivost Drugog Vatikanskog sabora u Vrhbosanskoj metropoliji«, u P. BABIĆ-M. ZOVKIĆ (priredili): *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini. Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1. i 2. srpnja 1982.*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo, 1986., str. 335-359.

⁵ M. ZOVKIĆ: »Ostvarenje Koncila u našoj Crkvi«, CUS XXI (1986.), 2, str. 125-136.

⁶ Mons. Stanislav Hočevar, beogradski nadbiskup i predsjednik BK SCG, planira prirediti katolički prijevod Svetoga pisma na književni srpski te izražava uvjerenje da nije sretno što katolici Beogradske nadbiskupije upotrebljavaju liturgijske knjige priredene u Zagrebu.

⁷ Osobito studiju B. DUDA: »Prihvat II. vatikanskog koncila u Hrvatskoj. Fragmenti za buduće cjelovitije prouke«, u knjizi N. ANČIĆ (ur.): *Koncil u Hrvatskoj. Zbornik radova teološkog simpozija u povodu 30. obljetnice Drugog vatikanskog sabora*, Crkva u svijetu, Split, 1996., str. 29-77.

stva. Isus o tome nije ostavio nikakvu odredbu a on i apostoli bili su obrezani u znak uključivanja muškaraca u saveznički narod Božji. Pavao je kao misionar pogana slutio da bi kršćanstvo ostalo sekta unutar židovstva ako bi zainteresiranima između pogana bili nametani obredni propisi židovstva. Zato se borio za slobodu takvih obraćenika u prvoj Crkvi. Luka je tijekom dogovaranja te zaključak »Zaključismo Duh Sveti i mi« (Dj 15, 28) tako formulirao da to bude uzor i poticaj crkvenim starješinama kasnijih vremena.⁸ Kad je kršćanstvo dobilo položaj dopuštene religije u Rimskom carstvu i potpuno se otvorilo ljudima grčko-rimske kulture, pokazala se potreba da se biskupi skupe te riješe pitanje na koji je način Krist pravi Bog i pravi čovjek. Istina, prvi ekumenski sabor u Niceji 325. god. sazvaio je car Konstantin a biskupi iskoristili priliku da porade na jedinstvu vjere o Kristu. Prvih osam ekumenskih sabora održano je na Istoku i zato ih priznaju i pravoslavni. Sazivao ih je kršćanski car kao predstavnik vjernika laika te onaj koji je mogao osigurati mirno raspravljanje i red. U srednjovjekovnom kršćanskom društvu politički glavari smatrani su služiteljima Crkve do te mjere da su posebnim liturgijskim obredom bili uvedeni u svoju službu. S vremenom je pravo nastupa na saboru suženo na biskupe kao učitelje vjere i morala zajedno s papom. Današnja katolička teologija uči da je valjan opći sabor samo onaj koji sazove papa.⁹ Drugi vatikanski sabor bio je dvadeset prvi ekumenski sabor u povijesti Crkve. Sabor nije ustanova crkvene demokracije nego izvanredni i svečani čin zbora biskupa na čelu s papom u kojem crkveni pastiri nastoje postići što veću suglasnost prisutnih saborskih otaca (ne zadovoljavaju se natpolovičnom većinom!).¹⁰

Prema katoličkom uvjerenju, sabor treba biti prihvaćen kao zbirka dokumenata svečanog crkvenog učiteljstva koje su usvojili biskupi a papa proglasio. Prihvaćamo *dokumente u cjelini*, s njihovom književnom vrstom konstitucije, dekreta ili deklaracije. Sabor je, međutim, više od zbirke dokumenata. To je *događaj u životu Crkve* koji ima svoje ozračje i duh, znakove vremena u kojem se događa.¹¹ Stoga

⁸ Usp. komentar Dj 15, 1-33, J. ZMIJEWSKI: *Die Apostelgeschichte*, Friedrich Pustet Verlag, Regensburg, 1994., str. 556-576., J. A. FITZMYER: *The Acts of the Apostles* (AB 31), Doubleday, New York, 1998., str. 538-567.

⁹ Za pregled ekumenskih sabora, usp. J. F. KELLY: »Ekumenski sabori«, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, priredili Michael GLAZIER i Monika K. HELLOWIG, Laus, Split, 1998., str. 246-255. U istoj knjizi, str. 189-197 nalazi se vrlo dobar pregledni članak A. FLANNERY: »Drugi vatikanski sabor« s prikazom četiriju zasjedanja, četiriju konstitucija, devet dekreta i tri deklaracije.

¹⁰ Usp. SEVERINO DIANICH-SERENA NOCETI: *Trattato sulla chiesa*, Queriniana, Brescia, 2002., str. 529-532. Opći sabor obrađuje u poglavlju o crkvenim institucijama među koje ubraja: udruge laika, institute posvećenog života, župe, biskupije, patrijarhate, biskupske konferencije, ekumenske sabore te papinske institucije.

¹¹ Tako G. ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, Società editrice di Mulino, 5 svezaka, 1995.-2001. Tri sveska dosada prevedena na njemački, a spremaju se prijevodi na engleski, francuski, portugalski, ruski i španjolski. Usp. G. WASSILOWSKY: »Die Chance des zweiten Blicks. Plädoyer für eine historische Konzilsforschung«, *Herder Korrespondenz* 57 (2003.), 12,

bi trebalo prihvaćati *slovo i duh sabora*. Drugi vatikanski sabor nije definirao nikakvu novu dogmu niti osuđivao hereze, nego prilagodio crkvene strukture, obrede i učenje potrebama vjernika i ljudi u pluralnom svijetu. Drugi vatikanski sabor znači *kontinuitet i otvaranje za novo*. Kontinuitet, jer Crkva treba ostati vjerna Pismu, definiranim istinama vjere i zadanoj tradiciji, ali i novost takvog vjerskog i moralnog naučavanja da vlastiti vjernici različitih kultura i drugi ljudi razumiju osnove poruke spasenja u Kristu, jer upravo njima Crkva jest i treba ostati sveopći sakrament spasenja.¹² Katolički je prihvatiti cijeli sabor, *ne tek odabrane rečenice koje potvrđuju naše mišljenje ili pastoralnu praksu*. Nije katolički osuđivati sabsorske oce što su tobože »skrenuli« s linije Ivana XXIII. ili dali glasove za formulacije koje su navodno povratak na monarhističku ekleziologiju u trećem poglavlju LG i popratnoj službenoj bilješci.¹³ Katolički je također prihvaćati poslijesabsorske provedbene smjernice koje su postupno izdavane a Biskupske konferencije pojedinih zemalja usvajale su ih i prilagođavale svome području. Nije katolički ljutiti se što je sabor otišao »predaleko« te tobože razvodnio katolicizam ili što nije išao dovoljno daleko pa dokinuo dogme o papinu primatu i nezabludivosti.

Za orijentaciju o poimanju recepcije Sabora, konzultirao sam neka djela koja govore o glavnim temama koncilskog učenja. Dvadesetak godina nakon završetka Sabora izašao je spomen-zbornik u čast Karlu Rahneru s podnaslovom »Biti kršćanin prema II. vatikanskom«¹⁴. Prvih deset priloga predstavljaju povijesno ozračje u kojem su nastajali sabsorski dokumenti. U drugom dijelu slijedi sedam priloga o novom poimanju jedne i univerzalne Crkve. U trećem dijelu je pet priloga o ekumenskim vidovima Crkve i crkvenosti. U četvrtom dijelu raspoređeno je deset priloga o objavi, inspiraciji i razvoju dogmi. Peti dio naslovljen je »Svjetske perspektive kršćanstva« te govori o zdravoj otvorenosti za svijet, ljudskom dostojanstvu i nekršćanskim religijama.

Prigodom dvadeset i pete obljetnice Sabora tri crkvena učilišta u Rimu koja vode isusovci izdala u dva sveska djelo o glavnim temama Sabora.¹⁵ U prvom

str. 623-627. Najavljuje da će 2005. izaći *Konzilstagebuch* od O. Semmelrotha koji je zaslužan za utkivanje u sabsorske dokumente nauka o Crkvi kao sveopćem sakramentu spasenja.

¹² Usp. G. RUGGIERI: »Per una ermeneutica del Vaticano II«, *Concilium*, 1999., 1, str. 18-34.

¹³ Tako, izgleda, misli H. KÜNG: *Kleine Geschichte der katholischen Kirche*, Berliner Taschenbuchverlag, 2002. Godinu dana prije toga u Londonu je objavljen prijevod ove džepne knjige. U uvodu nbraja svoje sukobe s rimskom Kurijom, ali ističe da katolicizam ostaje njegova duhovna domovina (*geistige Heimat*). Pri procjeni Drugog vatikanskog ljeti se što se biskupi nisu pobunili na tekst trećeg poglavlja LG.

¹⁴ E. KLINGER-KL. WITTSTADT (izd.): *Glaube im Prozess. Christsein nach II. Vaticanum. Für Karl Rahner*, Herder, Freiburg, 1984.

¹⁵ UNIVERSITÀ GREGORIANA – ISTITUTO BIBLICO-ISTITUTO ORIENTALE: *Vaticano II: Bilancio e prospettive ventitiquenne anni dopo (1962-1987)* a cura di René Latourelle, Cittadella Editrice, Assisi, 1987.

odsjeku su tri priloga o povijesnom kontekstu sabora. Zatim slijede odsjeci: Riječ Božja (10 priloga), Crkva kao sakrament spasenja (9 priloga), liturgija i sakramenti (9), Crkva i Crkve (5), vizija čovjeka (7), posvećeni život (5), religija i religije (7), teološka formacija (3) i nove perspektive na području kulture, medija, bioetike (8 priloga).

U povodu tridesete obljetnice Konstitucije LG u Šanjolskoj je održan simpozij o saborskoj ekleziologiji prema LG koji je organizirao Pedro Rodriguez.¹⁶ Uz analizu saborskih tekstova i pregled katoličkog poslijesaborskog tumačenja, doneseni su i prilozi o pravoslavnom poimanju Crkve kao *koinonia*, zatim o teologiji lokalne Crkve kod pravoslavnih, o protestantskom poimanju Crkve kao Božjeg naroda, tijela Kristova i hrama Duha te o dijalogu katolika i protestanata.

Na teološkom fakultetu Katoličkog univerziteta u Leuvenu održan je u travnju 1995. simpozij na temu: »Drugi vatikanski i njegova baština«. Relatori su svoje referate doradili za knjigu koja je izdana tek 2002.¹⁷ Autori pojedinih priloga objašnjavaju zašto je sedamdesetih godina došlo do izvjesnog zastoja u recepciji Sabora, jer su jedni okrivljivali Sabor za smanjivanje broja katolika koji pohađaju nedjeljnu misu ili za opadanje broja kandidata na duhovna zvanja, a drugi da papa i njegovi suradnici u rimskoj kuriji namjerno kočte zamah autentične obnove. U nekoliko priloga autori istražuju odjek Sabora u Južnoj i Sjevernoj Americi, Aziji i Africi u svjetlu tamošnjih ljudskih i kršćanskih gibanja. Jedan autor donosi pregled nastojanja oko reforme formacije za svećenike u urbaniziranom i sekulariziranom društvu Belgije i Nizozemske te recepciju saborskih dekreta PO i OT.¹⁸

Središnji odbor velikog Jubileja 2000. priredio je zamašno djelo o recepciji i aktualnosti Sabora u svjetlu toga jubileja¹⁹. Ivan Pavao II. u apostolskom pismu *Tertio millennio adveniente* predložio je veliki ispit savjesti kršćanima na ulasku u novo tisućljeće te je između ostaloga naglasio i recepciju Sabora: »Ispit savjesti ne može se ne ticati *prijema Koncila*, toga velikog dara Duha Crkvi na kraju drugog tisućljeća. U kojoj mjeri je Riječ Božja postala potpunije duša teologije i nadahniteljica svega kršćanskog života, kao što zahtijeva Konstitucija *Dei Verbum*? Je li liturgija življena kao 'vrelo i vrhunac' crkvenog života, prema nauku

¹⁶ Služio sam se talijanskim prijevodom knjige u kojoj su objavljena predavanja s toga simpozija, P. RODRIGUEZ (a cura di): *L'ecclesiologia 30 anni dopo la 'Lumen gentium'. Popolo di Dio – Corpo di Cristo – Tempio dello Spirito – Sacramento – Comunione*, Armando Editore, Roma, 1995.

¹⁷ M. LAMBERIGRS & L. KENIS (izd.): *Vatican II and Its Legacy* (Bibliotheca Ephemeridum theologicarum lovaniensium CLXVI), Leuven University Press, 2002., 512 str.

¹⁸ L. GEVERS: »Formation du prêtre et ministère sacerdotal à l'époque de Vatican II. La réception en Belgique et Pays-Bas«, u: M. LAMBERIGTS & L. KENIS, *Op. cit.*, str. 443-467.

¹⁹ COMITATO CENTRALE DEL GRANDE GIUBILEO DELL'ANNO 2000: *Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo* a cura di Rino Fisichella, Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo, Milano, 2000., 776 str.

Konstitucije *Sacrosanctum Concilium*? Učvršćuje li se, u općoj Crkvi i u onim posebnim, ekleziologija zajedništva Konstitucije *Lumen gentium*, dajući prostora karizmama, službama, različitim oblicima sudjelovanja Naroda Božjega, bez popuštanja nekom demokratizmu i određenom sociologizmu koji ne poštuju katoličku viziju Crkve i svijeta? Koncilske smjernice – ponuđene u *Gaudium et spes* i drugim dokumentima – o dijalogu, otvorenom, punom poštovanju i srdačnom, ali ipak praćenom pažljivim raspoznavanjem i hrabrim svjedočenjem istine, ostaju valjane i pozivaju nas na dodatni napor« (*Tertio millennio adveniente*, br. 36).²⁰ U duhu ovog papina prijedloga u Vatikanu je od 25. do 27. veljače 2000. održan trodnevni simpozij o recepciji Sabora i ova knjiga sadrži referate s toga simpozija. Kardinal Sepe u uvodu ističe da su se »pastiri Crkve, teolozi, povjesničari, katehete, pastoralisti, svećenici iz pastve okupili na zajedničko proučavanje o tome, koliko je Sabor proveden u djelo. Kratko vrijeme proučavanja povezalo je vjernike iz Europe, Afrike, obiju Amerika i Azije potvrdivši epohalnu važnost koju predstavlja ekumenski sabor Drugi vatikanski«. U prvom dijelu obrađene su četiri saborske konstitucije. U tom dijelu posebno je zanimljivo izlaganje kardinala Ratzingera o ekleziologiji Konstitucije LG te Angela Scola o Konstituciji GS kao dokumentu dijaloga i svjedočenja istine. U drugom dijelu izložene su teme za nastavak recepcije Sabora: prenošenje vjere, trajnost liturgijske obnove, misijsko djelovanje, ekumenizam, teološko istraživanje na različitim kontinentima, teologija i duhovnost, formacija i život svećenika, inkulturacija, religijska sloboda, mir i pravda, međureligijski dijalog. U zaključnoj sintezi R. Fisichella naglašava da su referati pokazali što je sve učinjeno za provedbu Sabora, ali i koliko svetog posla još preostaje. Zauzima se za izlaganje Sabora mladima koji će biti djelatnici Crkve u novom vremenu. Papa je na kraju primio u audijenciju sudionike skupa te istaknuo: »Sabor je već dao mnoge plodove u ovih trideset godina života, a dat će još mnoge u godinama koje dolaze. Pred nama se otvara novo razdoblje; vrijeme je za produbljivanje saborskog učenja, vrijeme je za žetvu onoga što su zasijali saborski oci a naraštaj ovih godina njegovao i očekivao«²¹.

Na što, dakle, mislimo kad govorimo o recepciji Sabora kod nas? Dr. Walter Kasper, tada još biskup dijeceze Rottenbrug-Stuttgart a sada kardinal i pročelnik Tajništva za jedinstvo kršćana, održao je u Splitu 25. listopada 1995. predavanje »Trajno značenje Drugoga Vatikanskog sabora« u kojem je istaknuo da je Sabor bio potrební odgovor na neodgodiva pitanja vremena. Trajnu poruku četiriju saborskih konstitucija sažeo je na latinskom: »Ecclesia sub Verbo Dei mysteria Christi celebrans pro salute mundi (Crkva-zajednica, slušajući Riječ Božju, slavi Kristova otajstva za spas svijeta). Procjenjuje da je »za provođenje jednog koncila potrebno u prosjeku 50 godina... U nekim stvarima recepcija Koncila nalazi se još

²⁰ Citat preuzet iz službenog hrvatskog prijevoda, *Dokumenti 101*, KS, Zagreb, 1994., str. 44-45.

²¹ *Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo*, str. 741.

uvijek na počecima«²². Ako ovo vrijedi za sveopću Crkvu, a fortiori vrijedi za Crkvu u malom hrvatskom narodu koji je po svojoj vjerničkoj i nacionalnoj baštini utkan u Europu kršćanskih korijenja.

Animatori recepcije

Mogu biti samo *selektivan i time nužno subjektivan*. B. Duda također upozorava da mu »preostaje samo odabir«, ali kao pravi katolički teolog počinje od Biskupske konferencije kojoj posvećuje doličan prostor.²³ Ja bih BK ostavio za kraj.

1. *Glas Koncila i Kršćanska sadašnjost* – GK pokrenut je 4. listopada 1962. radi izvješćivanja o Saboru a KS 8. prosinca 1966. radi sustavnog proučavanja saborskih smjernica.²⁴ Po završetku Sabora GK je nastavio do danas svoje poslanje katoličkih novina u hrvatskom narodu a KS i dalje djeluje kao katolički izdavački i istraživački centar s velikim brojem sposobnih i iskusnih djelatnika koji od svojga rada zarađuju sredstva potrebna za uzdržavanje svojih obitelji.

Inicijativu o GK konkretizirao je kaptolski franjevac Zorislav Lajoš (1921. – 1972.) sa svojom subračom i on mu je bio glavni urednik do rujna 1964. Ovoj inicijativi prethodio je niz dogovora svećenika i istaknutih vjernika laika u Zagrebu. Podržao ju je zagrebački nadbiskup Franjo Šeper pred odlazak na prvo zasjedanje Sabora prihvativši zadaću da Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu bude izdavač. Zato je u predgovoru prvom broju generalni vikar dr. Stjepan Bakšić napisao: »Smatram svojom dužnošću da toj sveopćoj želji udovoljim i to tako da se sa strane Duhovnog stola pokrene povremeno glasilo GLAS S KONCILA.« Zbog ograničenosti vjerske slobode u socijalističkom režimu, list je počeo tehnikom ciklostila, pri čemu su sjemeništarci na Šalati pomagali slagati pojedini broj.²⁵ U prvoj godini izlaženja, na naslovnoj strani list je nosio naslov »Tjednik«. Pojedini broj imao je između 20 i 40 stranica. Te godine izašlo je 11 brojeva. Imajući na umu ograničenost djelovanja Crkve u komunističkom režimu, nadbiskup Šeper želio je da list izlazi povremeno, dok traje Sabor. Međutim, kada je Nadbiskupski duhovni stol odredio 1963. god. Vladimira Pavlinića da se uključi u uredničku ekipu, rodila se ideja da povremeno glasilo izraste u stalnu novinu pod neznatno

²² Puni tekst predavanja objavljen je u knjizi *Koncil u Hrvatskoj*, str. 11-28, citat na str. 27.

²³ Usp. B. DUDA: »Prihvat II. Vatikanskog koncila u Hrvatskoj«, str. 43-50.

²⁴ U došašću 1966. izašao je prvi broj časopisa *Svesci – Kršćanska sadašnjost* u Zagrebu s kratkim predgovorom kardinala Šepera. U tom broju, nadbiskup Šeper kratkim dopisom od 8. prosinca 1966. izražava radost što je »došlo do ostvarenja ove ideje«. On je 22. veljače 1968. izdao dekret o utemeljenju KS kao istraživačkog i publicističkog centra – Usp. B. DUDA, *Art. cit.*, str. 58, 68-69.

²⁵ Jedan od tadanjih sjemeništaraca bio je i Vinko Puljić, današnji vrhbosanski nadbiskup i kardinal, koji se rado sjeća toga slaganja kao sudjelovanja u nečem lijepom što se pokreće u Crkvi.

promijenjenim naslovom »Glas Koncila«. Pavlinić je uspio isposlovati da se prvi broj u god. 1963. tiska kao novine i nosio je datum 29. rujna. Izašao je u 40.000 primjeraka na 24 stranice formata kao današnja »Radosna vijest«. ²⁶ Božićno izdanje te godine označeno je brojem 6-7. Uz podnaslov koji je uveden već s brojem 1 »Novo lice Crkve« stoji i »Vjerske novine«. Obuhvaća 16 stranica velikog formata, kao i današnji GK. Od početka 1964. do kraja 1984. GK izlazio je kao dvotjednik, a od br. 553. (6. siječnja 1985.) nosi podnaslov »Katolički tjednik«. Službu glavnog urednika obavljao je Vladimir Pavlinić od br. 3, god. 1964. (9. veljače) do br. 249, god. 1973. ²⁷ Živko Kustić preuzeo je službu glavnog urednika s brojem 250. te godine (od 4. ožujka) i ostao na njoj do 11. studenog 1990. Ivan Miklenić uređuje GK od br. 857. te godine (18. studenog) do danas. U vrijeme komunističkih zakona o tisku bio je potreban i odgovorni urednik, kako bi policija imala koga okriviti, ako partijski funkcioneri u pojedinom broju pronađu nešto »protiv naroda i domovine«. Od početka izlaženja do 26. travnja 1964. bio je to dr. Dragutin Hren, a zatim pomoćni biskup zagrebački mons. Franjo Kuharić od 10. svibnja 1964. do 12. srpnja 1970. (imenovan nadbiskupom mjesec dana prije toga). Nakon što je V. Pavlinić kroz dvije i pol godine bio i odgovorni urednik, tu je službu s brojem 250. (od 4. ožujka 1973.) preuzeo dr. Josip Ladika i ostao do broja 507., do 12. lipnja 1983. Zatim je tu službu preuzeo glavni urednik Živko Kustić od br. 508. te ostao do broja 856. (11. studenog 1990.). U GK postoji i služba direktora koju su prve tri godine obavljali skupno Milostisav Ciko, Sibe Zaninović i Vladimir Stanković, zatim od 24. siječnja 1965. do 31. ožujka 1999. dr. Josip Ladika, a od tada do danas Nedjeljko Pintarić.

Od 1962. do kraja 1965. glavni doprinos GK recepciji Sabora sastojao se u izvještavanju o događajima na Saboru i povodom Sabora. Zatim je slijedilo razdoblje tribina, simpozija, duhovnih obnova, sinoda biskupa, provedbenih smjernica Sv. Stolice i hrvatskih biskupa. Urednici GK pomogli su da svećenici i vjernici Crkve u Hrvata proučavaju i zavole duh Sabora tako što su pojedine teologe zamolili da tumače saborske dokumente. Među njima je svijetlu ulogu odigrao hrvatski kapucin dr. Tomislav Šagi-Bunić (1923. – 1999.). Prvi niz tih komentara i drugih srodnih nastupa uvrstio je u svoju knjigu *Ali drugog puta nema*. ²⁸ Preko GK tumačili su duh i slovo Sabora također dr. Vjekoslav Bajsić (1924. – 1994.),

²⁶ Usp. članak prigodom broja tisuću kojim je obilježena 30. obljetnica izlaženja, V. PAVLINIĆ: »Odneduk s višeg mjesta došao je 'Stop'«, GK 1993., br. 32 (od 8. kolovoza 1993.), str. 4.

²⁷ Precizne podatke o urednicima i direktorima zahvaljujem sadašnjem glavnom uredniku Ivanu Mikleniću.

²⁸ Izdala Kršćanska sadašnjost u Zagrebu 1969. Karakterističan je podnaslov: *Uvod u misao Drugog vatikanskog sabora*. Druge njegove knjige s koncilskim temama: *Vrijeme suodgovornosti 1*, KS, Zagreb, 1981.; *Vrijeme suodgovornosti 2*, KS, Zagreb, 1982.; *Prema civilizaciji ljubavi*, uredili T. Z. Tenšek i Andrea Filić, KS, Zagreb, 1998.

dr. Josip Tručinović (1933.-1990.). i dr. Bonventura Duda. On je najzaslužniji za približavanje Riječi Božje svećenstvu i laicima po Zagrebačkoj Bibliji god. 1968., zatim po novom prijevodu Novoga zavjeta te brojnim studijama, predavanjima, duhovnim vježbama i propovijedima.²⁹ Dakako da su i drugi hrvatski teolozi dolazili do riječi preko stranica GK, bilo u izvještajima o predavanjima koja su držali i knjigama koje su napisali, bilo izravnim tematskim priložima.

U vrijeme izlaženja u socijalističkom režimu, urednici i suradnici GK morali su cenzurirati sami sebe, uživljavajući se u ono što bi u njihovim tekstovima moglo biti povod da vlast zabrani dotično broj ili cijeli list. Nešto od toga dao je naslutiti Ž. Kustić u svom predavanju o nastanku i ulozi GK od 9. ožujka 1983., kada je istaknuo da sustavno zauzimanje za slobodu Crkve i crkvenog tiska uključuje »borbu da Crkva ne postane ponovno sluškinja države«³⁰. Urednici i djelatnici GK svjesno su pisali novim stilom tijekom održavanja Sabora i kasnije koji je ovako pojasnila Smiljana Rendić: »To lice dijaloga, a ne anateme, ni u samoj Crkvi hrvatskog jezika nisu razumjeli oni koji su ostali privrženi krutoj metodi anateme iz vremena kad se Crkvu shvaćalo kao opsjednutu tvrđavu-piramidu. To nerazumijevanje vidjelo se osobito u odbijanju metode izvješćivanja o crkvenim zbivanjima u Rimu i svijetu što ju je uveo GK. U Crkvi hrvatskog jezika, nakon II. svjetskog rata odsječenoj od svijeta, ta je metoda bila novost, kao što je bio novost i sam razvitak katoličke teologije novijeg doba, koji se ocrtao na II. Vatikanskom koncilu. A ta u nas nova metoda izvješćivanja sastojala se naprosto u ovome: izvješćivati o onome što se zbiva na Koncilu i oko Koncila, izvješćivati o onome što se zbiva u Katoličkoj Crkvi i u njezinim dodirima s drugim kršćanskim vjeroispovijestima, s drugim religijama, sa suvremenim svijetom: **izvješćivati o činjenicama a ne tek manipulirati činjenicama** (podcrtala S. R.) jedne probirući i hvaleći, druge pak zamatajući u anatemske komentare, ili ih naprosto prešućujući.«³¹ Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske te BiH GK *nastavlja biti tjednik namijenjen svim katolicima Crkve u Hrvata*, podupirući kršćanske vrijednosti u pluralnom društvu. Vrijedna prinova su intervjui s laicima koji su dobri stručnjaci na svom profesionalnom ili znanstvenom području a u isto vrijeme zauzeti vjernici u svojim župnim zajednicama. To mu je zadao kardinal Kuharić u dopisu povodom 1000. broja: »GK je preživio sve te poteškoće, i postao je od dvotjednika tjednik, katoličke novine, glas Crkve u Hrvata ... Vršio je i izvršio veliko poslanje u službi

²⁹ Za nastanak Zagrebačke Biblije usp. njegovo predavanje od 9. veljače 1983. »Drugi Vatikanski koncil i Biblija kod nas«, V. KOŠIĆ – A. PERANIĆ (uredili): *Jeke jednoga Koncila*, KS, Zagreb, 1984., str. 88-120. Dio njegovih radova sabran je u knjigama: *Koncilske teme ili Misterij kršćanske egzistencije po II. vatikanskom koncilu*, KS, Zagreb, 1992.; *U svjetlu Božje riječi*, KS, Zagreb, 2000.

³⁰ Usp. Ž. KUSTIĆ: »'Glas Koncila' u pokoncilskom vremenu«, u knjizi V. KOŠIĆ – A. PERANIĆ (ur.), *Jeke jednoga Koncila*, str. 121-152, osobito str. 125.

³¹ SMILJANA RENDIĆ: »Glas Koncila – promicatelj krugova Pavla VI.«, GK, 1993., br. 32, str. 6.

Evandjelja, u vjernosti Crkvi, u promicanju Papinih poruka, u obrani dostojanstva i prava ljudske osobe, u obrani obiteljskih vrijednosti, u stalnom podržavanju nade za Crkvu i hrvatski narod. Važno je naglasiti ulogu GK u ispravnom tumačenju ekumenizma da ne bude i taj pothvat Crkve krivo shvaćen.«³² U istom broju T. Šagi-Bunić izrazio je uvjerenje da je GK »dar Božji Crkvi u Hrvata« predlažući da njegovi urednici djelatnici i dalje pomažu čitateljima »oblikovati kršćanski sud o svim događajima«³³.

Mali Koncil – Mak izlazi od 1966. Prvih sedam godina uređivao ga je Gabriel Đurak, zatim Luka Depolo od 8. travnja 1974. do 10. kolovoza 1998. a sada tu službu vrši Vojmil Žic. Namijenjen je širenju saborskog duha među djecom i mladima. »Bio je to također smion pothvat u ono doba apsolutnoga monopola nad tiskom za mladež, a časopis se doista izvrsno potvrdio kao list najmlađih katolika. S tim u vezi treba bar spomenuti neprocjenjiv doprinos živoj katehetsknoj pokoncilskoj obnovi među mladima i najmlađima što su ga svake godine izazivale izvrsno pripravljene i vođene Vjeronaučne olimpijade *Glasa Koncila* s popratnim katehetskimi tekstovima u kojima se osobito iskazao Živko Kustić.«³⁴

Kršćanska sadašnjost kao izdavačka kuća i centar za teološko istraživanje, izrasla je iz svijesti da je saborska obnova dugotrajan proces koji traži proučavanje saborskih dokumenata, teoloških gibanja u svijetu i prilika kod nas. To se vidi iz predavnja T. Šagi-Bunića povodom desete obljetnice KS te citata dekreta o osnutku nadbiskupa Šepera od 22. veljače 1968.³⁵ Osnivači i djelatnici KS organizirali su se 31. svibnja 1977. u Teološko društvo KS, što su inicijatori objasnili ovako: »Kršćanska sadašnjost narasla je do te mjere da više nije mogla egzistirati u svom prekastom obliku, kao entitet koji hoće djelotvorno subzistirati izvan sistema u kojemu se faktično nalazi, pa joj nije preostalo drugo nego pokušati uklopiti se u sistem sačuvavši svoj identitet, ili umrijeti.«³⁶ B. Duda s tugom primjećuje da je »u vezi s tim u našoj Crkvi postojala duža nelagoda koja se odrazila u više navrata i u tadašnjoj Biskupskoj konferenciji Jugoslavije, osobito na zasjedanju u Đakovu 29. rujna 1982. U arhivu Kršćanske sadašnjosti postoji veliki dosje koji svjedoči da su njezini vodeći ljudi – uvijek su to bili T. Šagi-Bunić, J. Turčinović i V. Bajsić

³² »Riječ kardinala Kuharića«, GK, 1993., br. 32, str. 3.

³³ Dr. TOMISLAV ŠAGI-BUNIĆ: »Glas Koncila – Božji dar Crkvi u Hrvata«, GK, 1993., br. 32, str. 3.

³⁴ B. DUDA: »Prihvat II. Vatikanskog koncila u Hrvatskoj«, str. 62.

³⁵ Usp. T. ŠAGI BUNIĆ: »Deset godina Kršćanske sadašnjosti«, *Svesci* 34 (1979.), str. 2-26, posebno bilješke 27-29 na str. 16. Nakanu pokretača i potrebu djelovanja nakon što se KS transformirala u Teološko društvo koje ima poslovanje prema financijskim zakonima Republike Hrvatske izložio je u predavanju 23. ožujka 1983. dr. JOSIP TURČINOVIĆ: »'Kršćanska sadašnjost' u pokoncilskoj obnovi«, u V. KOŠIĆ – A. PERANIĆ: *Op. cit.*, str. 153-184.

³⁶ T. ŠAGI-BUNIĆ: *Art. cit.*, str. 12, lijevi stupac.

– nastojali svim silama održavati i držati najživlje veze s Apostolskom nuncijaturom u Beogradu i, po njezinoj preporuci sa svojim neposrednim ordinarijem, zagrebačkim nadbiskupom kardinalom Franjom Kuharićem³⁷. Napetost se smirila priznanjem pravne osobnosti Društvu od strane BK na zasjedanju u Đakovu 30. svibnja 1989., u skladu s novim zakonikom crkvenog prava.

Ovdje mogu navesti samo osnovne publikacije KS po kojima je saborska obnova širena među svećenike i vjernike laike Crkve u Hrvata:

- Niz *Dokumenti* počeo je enciklikom Pavla VI. *Populorum progressio* iz god. 1967. koju su već iste godine zainteresirani čitatelji mogli proučavati na hrvatskom. Nastavljen je dokumentima Sabora u odvojenim knjižicama. Između ostaloga, u ovom nizu, br. 7, izašao je prijevod Konstitucije GS s pogovorom T. Šagi-Bunića koji je do danas jedini komentar cijeloga ovog dokumenta na hrvatskom. Već 1970. KS je izdala latinski izvornik i hrvatski prijevod svih saborskih dokumenata s opširnim stvarnim kazalom koje olakšava tematsko čitanje dokumenata.³⁸ Enciklika Ivana Pavla II. iz god. 2003. *Ecclesia de Eucharistia* izašla je kao broj 134 ovoga niza još iste godine. Nizom *Dokumenti* dobivamo relativno brz prijevod novih dokumenata crkvenog učiteljstva već 37 godina. Izdavač se trudi da nađe sposobne prevoditelje koji mogu brzo uzeti tekst na prevođenje.
- Časopis *Svesci* izlazio je od 1967. do 2001. (posljedni broj 103-104, 2001.). Donosio je prvenstveno prijevode kvalitetnih članaka s područja egzegzeze, ekleziologije, ekumenizma, odnosa prema nekršćanskim religijama, kulture – a to su eminentno saborske teme.
- *Rimski misal preuređen prema smjernicama Drugog vatikanskog sabora, nedjeljna čitanja za tri liturgijske godine i misna čitanja za svagdane, prerađene obrednike za dijeljenje sakramenata i druge liturgijske knjige* izdala je KS po mandatu hrvatskih biskupa.
- *Časoslov naroda Božjega* u četiri sveska, priređen 1972. na temelju novog latinskog izvornika, odobrio je najprije zagrebački nadbiskup za svoje područje, a uskoro i Biskupska konferencija.
- Mnoštvo knjiga u različitim nizovima, od znanstveno teoloških do meditacija i liturgijskih pomagala.³⁹

³⁷ B. DUDA: »Prihvat II. Vatikanskog koncila u Hrvatskoj«, str. 72.

³⁸ II. VATIKANSKI KONCIL: *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, KS, Zagreb, 1970., 871 str. »Stvarno kazalo«, str. 789-864.

³⁹ U nizu »Liturgijska pomagala« izašle su, između ostalih, tri knjige komentara nedjeljnih čitanja od B. Duda, zatim od 1970. izlazi časopis *Služba Riječi*. Od drugih nizova važni su »Teološki radovi« (dosada objavljeno 40 svezaka), »Priručnici«, »Volumina theologica« i dr.

- *Aktualnosti Kršćanske sadašnjosti* (AKSA), bilten vijesti izlazio od 1970. do 1991. s kritičkim vrednovanjem događaja u sveopćoj i domaćoj Crkvi te na području kulture i politike. B. Duda smatra ga najsmionijim pothvatom KS te »važnim izvorom za povijest naše Crkve u vrijeme komunističke države«⁴⁰.
- *Kana*, obiteljska revija pokrenuta je 1970. god. kao mjesečnik za širenje saborskog duha u katoličkim obiteljima. Bila bi šteta da se ugasi zbog financijskih teškoća kao što su se morale ugasiti neke druge publikacije KS (*Effata*, *Svjedočenje*, *Vir* i dr.). Uska povezanost ovog mjesečnika sa saborskom obnovom Crkve može se zorno doživjeti u broju za rujna 1999., str. 8-28 gdje su objavljeni svi govori i homilije povodom smrti suosnivača T. Šagi-Bunića.⁴¹

Od prvih suradnika trojice osnivača KS sada aktivno djeluju u njoj profesori KBF Sveučilišta u Zagrebu dr. Adalbert Rebić i dr. Aldo Starić. Oni i drugi djelatnici ove kuće nastavljaju prvotnu zadaću svoje institucije u uvjetima demokratske države. Jedna od najnovijih knjiga iz niza »Polazišta« je *Vjera, istina, tolerancija. Kršćanstvo i svjetske religije* od kardinala J. Ratzingera u izvrsnom prijevodu Stjepana Kušara.

2. *Župnici i njihovi suradnici laici* unose slovo i duh Sabora u život župnih zajednica od kojih se sastoje naše biskupije kao mjesne Crkve u smislu katoličke ekleziologije. Novo gibanje počelo je od 1959. u Zagrebu gdje je skupina mladih biskupijskih i redovničkih svećenika, nakon Papina proglašenja da saziva opći sabor, predložila održavanje skupova za svećenike na kojima bi se obrađivala pitanja iz liturgike i drugih teoloških disciplina. Incijativu je zagrebački nadbiskup Šeper povjerio KBF-u i tako je u veljači 1961. održan prvi skup u Bogoslovnom sjemeništu u Zagrebu. Kroz slijedeće četiri godine skupove je organizirao Interdijecanski liturgijski odbor, a od 1966. skupove organizira KBF. S vremenom je skup dobio naziv »Teološko-pastoralni tjedan za svećenike« i održava se u posljednjem tjednu siječnja kada su svećenici slobodniji da mogu izbivati nekoliko dana izvan župe. Namijenjen je pastoralnim svećenicima Crkve u Hrvata kao veliki godišnji susret različitih generacija i prigoda za permanentnu naobrazbu.⁴²

Sabor je ušao u župne zajednice tako što su župnici počeli širiti GK među svoje župljane, od 1969. slaviti reformiranu misu na hrvatskom, upotrebljavati i propovijedati novi lekcionar, odgajati vjernike za njihovu ulogu u Crkvi i svijetu. Pregledao sam službena glasila biskupija banjalučke, mostarsko-duvanjske i sarajevske

⁴⁰ B. DUDA: *Art. cit.*, str. 74-75.

⁴¹ Usp. posebno priloge T. Z. Tenšeka, *ondje*, str. 10-12 te B. Duda, str. 12-15. Dirljiv prilog Ružice Nikolić, supruge pravoslavnog svećenika Jovana Nikolića, str. 26.

⁴² Usp. B. DUDA: *Art. cit.*, str. 53-54. ISTI: »25 godina Teološko-pastoralnog tjedna Katoličkog bogoslovnog fakulteta (1961.-1985.)«, *Svjeto Božje riječi*, str. 541-544.

od 1962. do 1982. sa stajališta kako su biskupi svojim svećenicima predstavljali Sabor te određivali da saborske dokumente proučavaju na svojim koronama i drugim susretima.⁴³ U tome se osobito isticao banjalučki biskup Pichler koji je na Saboru bio izabrani član Liturgijske komisije te nakon Sabora član Vijeća za provedbu Konstitucije o liturgiji do 1970. godine i dugodišnji pročelnik Vijeća za liturgiju pri BKJ. Vjerujem da su i drugi biskupi hrvatskog govornog područja slično tražili od pastoralnih svećenika u svojim biskupijama. U skladu sa saborskim smjernicama i Kodeksom iz 1983., biskupi su također osnovali zbor konzultora, svećeničko vijeće te preporučili osnivanje pastoralnih vijeća po župama. U anketi koja je na inicijativu Vijeća za kler pri BKJ provedena 1971. bilo je i pitanje o župskim vijećima i crkvenim odborima. Te godine postojalo je oko 400 župnih vijeća, ali je velik broj biskupija zadržao postojeću strukturu crkvenih odbora. Neki su se svećenici potužili da je njihovo vijeće diktatorski raspoređeno, ali je velik broj njih odgovorio da laicima povjeravaju službe u župnoj liturgiji i apostolatu koje na njih spadaju.⁴⁴

Svećenici slavitelji euharistijskih slavlja s narodom, zajedno sa svojim suradnicima laicima bitno pridonose recepciji Sabora zato što se u liturgijskim i župnim zajednicama događa Crkva kao jedna, sveta, katolička i apostolska, kako kaže LG 26. Od kvalitetno slavljene euharistije Crkva živi, kako uči Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Ecclesia de eucharistia* tumačeći nauk Sabora da je liturgija vrhunac djelovanja Crkve i izvor iz kojega teče sva njezina snaga.⁴⁵ Za ulogu laika u župi i drugim crkvenim institucijama te za njihovo unošenje kršćanskog duha u pluralno građansko društvo važna je teološka naobrazba vjernika laika, što oni postižu studijem na našim teološkim učilištima. Neki od njih veću su doktorirali pokoncilsku teologiju⁴⁶.

3. *Teološka učilišta i časopisi* – formiraju pastoralne djelatnike i zato pridonose recepciji Sabora na dug rok. Učilišta su veoma brzo uvela novu disciplinu, koju je Sabor preporučio: Uvod u misterij Krista i povijest spasenja.⁴⁷ Kako smo

⁴³ Usp. M. ZOVKIĆ: »Provedenost i provodivost II. Vatikanskog sabora u Vrhbosanskoj metropoliji«, str. 342-350.

⁴⁴ Usp. Lj. PLAČKO: »Svećenička anketa Vijeća za kler BKJ – 1971.«, *Svesci* 21-24 (1972.-1973.), str. 29-210. Odgovori na pitanja o župskim vijećima i aktivnosti laika u župi, str. 48-54.

⁴⁵ Usp. B. DUDA: »Euharistija – čin Božjega naroda«, *Koncilske teme*, str. 94-133.

⁴⁶ Usp. ADOLF POLEGUBIĆ: *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj od 1900. Njihova duhovnost, crkvena i društvena pozicija i njihove institucije na temelju prosudbe Drugoga vatikanskog sabora*, Biblioteka Ravnokotarski Cvit, urednik i nakladnik dr. fra Stipe Nimac, Lepuri, 1999. Ovo je dio disertacije priredene na Teološkom fakultetu u Beču 1997. pod vodstvom Paula Zulehnera na katedri za pastoralnu teologiju. Usp. recenziju Ivana Markešića u BS 4 (1999.), str. 643-646.

⁴⁷ Usp. B. DUDA: »Kratak pogled u misterij Krista i povijest spasenja«, *U svjetlu Božje riječi*, 467-482. Predmet »Uvod u misterij Krista i povijesti spasenja« predaje se na prvoj godini teološkog studija po 2 ili tri sata tjedno. – Za osnovne teme i literaturu, usp. I. DUGANŽIĆ (ur.): *Red predavanja 2004./2005.*, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet, 2004., str. 160.

1968. dobili novi prijevod Biblije na hrvatskom te 1972. prijevod Novoga zavjeta od B. Dude i J. Fućka, sve su teološke discipline protkane Svetim pismom kao »dušom teologije« (DV 24).⁴⁸ Biblijskoj obnovi veličanstveno je pridonio te još uvijek pridonosi *Rječnik biblijske teologije* koji je KS dala prevesti s francuskog i objavila god. 1969. Izašli su drugi vrijedni prijevodi s ovoga područja, kao tri sveska *Uvoda u Sveto pismo* od W. J. Harringtona, *Teologija SZ i NZ* od R. Browna i dr. Hrvatski bibličari objavljuju vlastite egzegetske članke i monografije.⁴⁹ Nove teološke priručnike, prevedene i izvorno napisane iz drugih predmeta, ne usudujem se navoditi, da ne bih bio nepravedan prema onima koje bih morao ispustiti zbog ograničenog prostora.

Teološka učilišta postoje u Đakovu, Mostaru, Rijeci, Sarajevu (Franjevačka i Vrhbosanska teologija), Splitu, Zagrebu (KBF s pridruženim Institutima, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Filozofski fakultet Družbe Isusove) i Zadru. Uz formiranje prezbitera i vjeroučitelja, ova učilišta organizirala su kroz ovih 40 godina brojne simpozije, seminare i okrugle stolove o saborskim temama, od kojih je svakako najviše pridonio ovaj Teološko-pastoralni tjedan za svećenike, već 45. po redu, koji organizira KBF.

Hrvatski isusovci organizirali su pisanje i komentar dijela saborskih dokumenata na teološkoj razini u vremenu od 1977. do 1988. Izašlo je šest svezaka s novim prijevodom i komentarom sljedećih dokumenata: LG (R. Brajčić i drugi – dva sveska), DV (Lj. Rupčić i dr.) SC (M. Kirigin), UR i OE (R. Perić i M. Lacko – jedan svezak) te OT (V. Merčep). Znam da je bila raspoređena građa i za komentar GS, ali, nažalost, autori nisu na vrijeme završili obećane priloge, što je velika šteta, jer ova konstitucija sada ima posebnu važnost za djelovanje Crkve u demokratskom i pluralnom društvu.

Na području teoloških časopisa sa stajališta recepcije Sabora prvo mjesto zauzima *Crkva u svijetu* koju je osnovao nadbiskup Franić u Splitu a kad je 1969. osnovana Splitska metropolija, pridružili su se kao suizdavači i ostali biskupi metropolije. U uvodniku povodom dvadesete obljetnice CUS-a nadbiskup Franić kaže da je naslov uzet prema saborskoj konstituciji GS te da je, vrativši se s Koncila, osnovao časopis koji će pratiti pojave i probleme u Crkvi i svijetu ali tako »da se naša domaća Crkva sačuva od mogućih devijacija na dogmatskom i pastoralnom polju u našim prilikama«⁵⁰. U ovom časopisu od početka piše vjernik laik Željko Mardešić koji je po struci pravnik, ali se čitanjem djela s područja religijske sociologije, sudjelovanjem u znanstvenim skupovima i pisanjem razvio u izvrnog katoličkog religijologa koji u globalizaciji i sekularizaciji ne gleda samo opasnosti

⁴⁸ Usp. J. FUČAK: »Sveto pismo – duša teologije«, BS 36 (1966.), 2, str. 297-306. A. ŠKRINJAR: »Povratak teologije k izvoru – Svetom pismu«, BS 36 (1966.), 2, str. 273-278.

⁴⁹ Usp. I. DUGANDŽIĆ: »Biblijska bibliografija (1990.-2001.)«, BS 72 (2002.), 1, str. 185-209.

⁵⁰ F. FRANIĆ: »Dvadeset godina nakon Koncila«, CUS XXI (1986), 1, str. 97-100, citat str. 99.

nego i šansu za svjedočko življenje kršćanstva u pluralnom svijetu. Bibliografija radova povodom 20. obljetnice CUS-a 1985., br. 4, str. 413–455 podijeljena je na šest grana: teologija, filozofija, znanstveno-kulturni i društveno-sociološki radovi, povijesni radovi, književnost, razno. Saborske teme najviše su obrađivane u odjelu »ekleziologija, ekumenizam, liturgija« grane »teologija« te u odjelu o religijama i aktualnim pitanjima treće grane.

U srpnju 1999. posebnim ugovorom fuzionirane su visoke teološke škole u Makarskoj i Splitu te dekretom Sv. Stolice podignute na razinu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu. Od tada CUS izdaje ovaj KBF.

Službu Božju – Liturgijsko-pastoralnu reviju pokrenula je 1960. god. Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu, ali je časopis godinama izlazio u Makarskoj gdje je bila Franjevačka Visoka Bogoslovija kao teološko učilište te provincije a profesori su ga uređivali i u njemu pisali. Pokretač i prvi urednik bio je dr. fra Jure Radić, rektor Bogoslovije i jedan od stupova liturgijske obnove kod nas Hrvata.⁵¹ U prvom godištu (1960.-1961.) izdano je šest brojeva, ciklostilom. Od 1962. izlazi knjigotiskom. God. 1981., u broju 2-3, priređena je bibliografija objavljenih članaka prigodom dvadesete obljetnice časopisa.⁵² U podnaslovu »Predmetno kazalo« najviše građe o saborskoj obnovi donose natuknice »Koncil, euharistija, liturgija«. Autori s brojnim priložima bili su: Ž. Bezić, F. Carev, Č. Čekada, M. Kirigin, D. Kniewald, J. Radić, Š. Šipić, I. Škreblin, B. Škunca, P. Žmire i dr. I ovaj časopis sada izdaje KBF u Splitu.

Bogoslovsku smotru oživjeli su profesori KBF u Zagrebu 1963. uz ogromne financijske teškoće. U prvom broju te godine B. Duda napisao je članak o saboru kojemu je upravo bilo završilo prvo zasjedanje a I. Škreblin o potrebi liturgijske obnove.⁵³ God. 1964., u br. 1, Mijo Škvorc napisao je članak »Congarova vizija Crkve« (str. 141-146). God. 1965, u br. 1., B. Duda napisao je rad: »Dijalog Crkve i svijeta« (str. 1-5), J. Čurić: »Rahnerova služba Crkvi« (str. 92-102). U prve tri godine izlazila su po dva broja godišnje a od 1966. po četiri. Ujedno te godine uredništvo je počelo objavljivati predavanja s godišnjeg Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike na kojem se obrađuju različiti vidovi ili teme saborske obnove. Dekan T. Šagi-Bunić objavio je u br. 4/1977. alarmantno pismo o finacijskoj

⁵¹ Usp. njegovu knjigu *Liturgijska obnova u Hrvatskoj*, Makarska 1967. Zatim *Misal za sve dane u godini*, Priredio dr. Jure Radić, franjevac, Makarska, 1967.

⁵² Usp. J. N. IVANOVIĆ: »Bibliografija radova objavljenih u reviji 'Služba Božja' (1960/61.-1980.)«, SB 1981, br. 2-3, str. 186-267. Podijeljena je na sljedeće teme: I. Članci i rasprave; II. Liturgija, sakramenti; III. Praktična pastoralna pitanja; IV. Dokumenti; V. Prijevodi; VI. Razmišljanja; VII. Prikazi, osvrti, ocjene; VIII. Saopćenja; IX. Pisma – dopisi; X. Vijesti; XI. In memoriam; XII. Bibliografija izdanja SB; XIII. Registar autora; XIV. Prevedeni radovi; XV. Registar prevodilaca; XVI. Predmetno kazalo.

⁵³ Usp. B. DUDA: »Crkva i svijet na XXI ekumenskom saboru«, BS XXXIII (1963), 1, str. 1-12. I. ŠKREBLIN: »Potreba i svrha liturgijske obnove«, *ondje*, str. 41-49.

krizi BS te zamolio za pomoć časopisu koji nema subvencija od države ni stalnih dobrotvora.⁵⁴ S radošću sam zamijetio, otkako je KBF ponovno uključen u Sveučilište u Zagrebu, da predavači i profesori toga i drugih naših teoloških učilišta objavljuju više vlastitih radova.

Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske izlazi u Đakovu već 132 godine kao »časopis za pastoralnu orijentaciju«, kako stoji u sadašnjem podnaslovu. Mi koji smo studirali u Đakovu sjećamo se kako smo *Vjesnik* pomagali pakirati i nositi na poštu, ali i čitali u njemu prve informacije o Saboru već od 1960. God. 1962. u njemu je objavljena »Pouka biskupa Jugoslavije o općem crkvenom saboru« kao korizmena poslanica (br. 1, str. 1-6). U istom godištu, br. 3, str. 35-37 objavljena je Apostolska konstitucija Ivana XXIII. kojom saziva II. Vatikanski sabor te donesene različite vijesti o prvom zasjedanju. God. 1963., br. 11, str. 171-177 objavljen je Govor Pavla VI. na otvaranju drugog zasjedanja. U *Vjesniku* 1965., br. 1, str. 3-9 objavljen je prvi prijevod Dekreta o ekumenizmu (UR). Nakon Sabora, suradnici *Vjesnika* tumačili su pastorcima različite vidove saborske obnove, a posljednjih nekoliko godina ovaj časopis sav je u službi dijecezanske sinode Đakovačke biskupije.

4. *Redovnice i redovnici* dobili su prvi puta u povijesti Crkve jedno poglavlje u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi, gdje su svima predstavljeni kao stalež eshatološkog svjedočenja i bližeg nasljedovanja Krista neoženjenog radi kraljevstva nebeskog, Ocu poslušnog i siromašnog. Njima je Sabor uputio i dokument koji u samom naslovu ima misao o obnovi: *Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života (PC)*. Dekret u broju 2 iznosi opća načela za obnovu redovničkog služenja Crkvi i svijetu uz poštivanje vlastite karizme te odgovaranje na potrebe današnjih vjernika i drugih ljudi. U br. 3 traži preradu »konstitucija, direktorija, običajnika, molitvenika, ceremonijala kao i ostalih zbornika te vrste« u duhu saborske obnove. U br. 23 traži osnivanje konferencija ili vijeća viših redovničkih poglavara i poglavarica, uz odobrenje Sv. Stolice.

Naše redovnice i redovnici počeli su od obnove formacije za vlastite novakinje i novake. Vijeće viših redovničkih poglavara Jugoslavije osnovano je 1968. god. te je u proljeće 1977. promijenilo naziv u Konferencija. Iste godine osnovano je Vijeće viših redovničkih poglavarica Jugoslavije koje je kasnije promijenilo naziv u Unija. Vijeće je dalo prevesti te 1973. objaviti komentar dekreta PC od J. Galota.⁵⁵ Nešto kasnije izdao je kapucin H. Borak prijevod svih novijih dokumenata o redovništvu.⁵⁶

⁵⁴ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ: »Apel čitateljima 'Bogoslovske smotre'«, BS XLVII (1977.), 4, str. 353-376. U članku je prikazano pokretanje časopisa 1912. te preživljavanje u kasnijim krizama.

⁵⁵ J. GALOT: *Redovnici i obnova. Komentar koncilskog dekreta o redovničkoj obnovi*, izd. Vijeće viših redovničkih poglavara i poglavarica, Zagreb, 1973.

⁵⁶ Usp. H. BORAK (prir.): *Crkva redovnicima. Dokumenti o redovništvu (od Koncila do danas)*, VVRPJ, Zagreb, 1974.

Udruženi redovnici i redovnice, vjerojatno nadahnuo Teološko-pastoralnim tjednom za svećenike koji se svake godine održava u Zagrebu koncem siječnja, pokrenuli su Redovničke tjedne 1973. te predavanja i diskusiju počeli izdavati u nizu vlastitih knjiga s podnaslovom »Zbornik radova s Redovničkog tjedna«.⁵⁷ Na prvom tjednu proučavano je svjedočenje evanđelja na redovnički način. Kasnije su obrađivani redovnički zavjeti kao zajedničke vrijednosti i zadaće svih Bogu posvećenih osoba, ali i teme o aktivnoj prisutnosti tih osoba u Crkvi i svijetu. Tako se na četvrtom Redovničkom tjednu 1976. raspravljalo se o redovnicima u mjesnoj Crkvi, na šestom 1979. o apostolskim vidovima redovničkog života, na devetom 1985. o promicanju ljudskog dostojanstva, na jedanaestom 1989. o liturgijskoj obnovi kao bitnom zadatku redovništva. U vrijeme jubileja teme Redovničkog tjedna bile su u okviru programa jubileja.⁵⁸ U jubilejskoj godini predstavili su se redovnice i redovnici jedni drugima te društvenoj i crkvenoj javnosti knjigom u kojoj je svaka zajednica dala o sebi osnovne podatke.⁵⁹ Te godine hodočastili su organizirano u svetište Majke Božje u Remetama kraj Zagreba te u crkvu Krista Kralja na Mirogoju u Zagrebu. Tjedni nakon jubileja posvećuju pozornost apostolskom djelovanju među mladima u pluralnom društvu.⁶⁰ Radovi s devetnaestog (2003.) i dvadesetog (2004.) Tjedna još nisu objavljeni.

Nakon raspada Jugoslavije, po odobrenju Sv. Stolice, u Republici Hrvatskoj organizirana je 1994. Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara te Hrvatska unija viših redovničkih poglavara. Osim zajedničkog Redovničkog tjedna oni održavaju i plenarna zasjedanja na kojima studiraju odabranu temu. Tako su mediji zabilježili da su 19. i 20. listopada 2004. proučavali narav i posljedice pravne subjektivnosti redovništva u Crkvi i društvu. Uz ove zajedničke projekte sa-

⁵⁷ Usp. Lj. MARAČIĆ (prir.): *Za bolje svjedočenje evanđelja. Zbornik radova I. redovničkog tjedna (Zagreb, 4. do 6. IX. 1973.)*, Izd. VVRPJ, Zagreb, 1974., 227 str. Za podatke o poslijesabor-skim strukturama redovnica i redovnika te Redovničkim tjednima pomogla mi je s. Iva Klarić, bosanska franjevka, moja bivša studentica, sada katehistica u Busovači. Zahvaljujem joj na pomoći.

⁵⁸ Usp. S. PETRA VIDA KOVIĆ (ur.): *Duh Sveti nas uči da Boga zovemo »Abba« Oče. Zbornik radova XIV. i XV. redovničkog tjedna*, Izd. HKVRP i HUVRP, Zagreb, 2000. Kako je 1998. kao priprema godina bila posvećena Duhu Svetome, na Tjednu te godine, održanom u Zagrebu, Sarajevu i Splitu govorilo se o Duhu Svetome i zajednicama Bogu posvećenih osoba. Godina 1999. bila je posvećena Bogu Ocu pa se o tome govorilo i na Tjednu, održanom u Zagrebu, Splitu i na Humcu.

⁵⁹ Usp. S. PETRA VIDA KOVIĆ – S. ANA MARIJA KESTEN (uredile i pripremile): *Naše redovničke zajednice*, HUVRP i HKVRP, Zagreb, 2000., 151. str.

⁶⁰ Usp. S. PETRA VIDA KOVIĆ (ur.): *Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti. Zbornik radova XVI. i XVII. redovničkog tjedna*, KHVRP i HUVRP, Zagreb, 2002. Na šesnaestom tjednu, održanom 11.-13. rujna 2000. u Zagrebu sudionici su proučavali različite vidove euharistije, a na sedamnaestom koji je održan 28. i 29. kolovoza 2001. u franjevačkom samostanu u Dubravi kraj Zagreba, tema je bila: »Mladež pred izazovom i ponudom duhovnosti«.

borskog nadahnuća pojedini redovi i družbe imaju svoje programe u skladu s vlastitom karizmom. Tako su franjevci u RH te BiH osnovali Institut za kulturu mira sa sjedištem u Splitu koji priređuje simpozije o miru, ljudskom okolišu i pomirenju.⁶¹ Organiziraju i prikladne socijalne akcije, kao što je bilo prikupljanje potpisa da Sabor RH donese nove propise o radu trgovina nedjeljom, kako bi muškarci i žene koji rade u takvim trgovinama imali mogućnost tjednog odmora, a sami se ne usuđuju protestirati zbog opasnosti da izgube posao.

Jedan od plodova Sabora među redovnicama kod nas je i studij teologije koji su s jedne strane sestrama i laicima ponudila naša teološka učilišta nakon Sabora a s druge strane redovničke poglavarice uvidjele su potrebu da na taj studij šalju svoje članice u domovinu, ali i na crkvena učilišta u inozemstvu. Sestre sa završenim studijem teologije drže župni i školski vjeronauk, duhovne obnove djevojkama i vlastitim članicama a neke od njih pišu katehetske i pastoralne članke. Imamo već nekoliko redovnica različitih družbi koje su doktorirale teologiju.⁶²

Redovnice i redovnici u Srbiji i Crnoj Gori, nakon što je Sv. Stolica osnovala tamošnju novu Biskupsku konferenciju 1998. god., osnovali su Vijeće redovnika i redovnica SCG i očekuju odobrenje svoga statuta.⁶³

5. *Biskupske konferencije i pojedini biskupi* – iako hijerarhijski prvi, biskupi trebaju prezbitere, redovnice i redovnike te vjernike laike za provedbu saborskih smjernica i uredno vođenje naše krajevine Crkve. Mogu samo odabrati neke od podataka koje donosi B. Duda⁶⁴ i iz vlastitog istraživanja. Od 1918. do 1992. naši su biskupi bili uključeni u Biskupsku konferenciju Jugoslavije. Neke od njih imenovao je Ivan XXIII. za članove pripremnih komisija. Komunističke vlasti dale su putovnice svima tako da su mogli sudjelovati na sva četiri zasjedanja Sabora.

⁶¹ Za ilustraciju navodim tri njihove knjige, B. VULETA – R. ANIĆ: *Na putu mira*, Split, 1999. B. VULETA – A. VUČKOVIĆ (uredili): *Odgovornost za život. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u Baškoj vodi, 1.-3. listopada 1999.*, Split, 2000. B. VULETA – R. ANIĆ – I. MILANOVIĆ LITRE (uredili): *Kršćanstvo i pamćenje. Kršćansko pamćenje i oslobođenje od zlopamćenja. Zbornik radova s međunarodnog simpozija, Trogir 15.-17. svibnja 2003.*, Split – Zagreb, 2004. (suizdavač Hrvatski Caritas).

⁶² Jedna od njih je S. Rebeka Anić, koja djeluje u Franjevačkom institutu za kulturu mira u Splitu. Usp. njezinu disertaciju: *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2003., 502 str. Disertacija je izvorno pisana na njemačkom pod vodstvom Paula Zulehnera na Teološkom fakultetu u Beču i obranjena 2001. god.

⁶³ Podatak zahvaljujem s. Emanuely Žerdin iz uredništva *Blagovesti* u Beogradu koja mi je ujedno rekla da su većina redovnica i redovnika u Srbiji rodnom iz Bosne i Hrvatske.

⁶⁴ B. DUDA: »Prihvat II. vatikanskog koncila u Hrvatskoj«, str. 43-57. On navodi disertaciju zardarskog franjevca Ante Budimila o BKJ između dva rata. Vrijednu građu o zbornom djelovanju hrvatskih biskupa u Jugoslaviji donose u svojim disertacijama također P. RAJIĆ: *Liberty of Religion in Croatia and the Influence of International Law*, Pontificia Università Lateranense, Roma, 1993. B. GOLUŽA: *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini 1918.-1941. Bosna i Hercegovina – zemlja katolika, pravoslavaca i muslimana*, Teološki institut, Mostar, 1995.

Sjećam se da je dr. Ivan Škreblin, profesor liturgike i pastoralne teologije, nama studentima rekao jednog dana na predavanju ak. god. 1964/5. kako mu se pomoćni biskup Franjo Kuharić požalio da Koncil stavlja na biskupe težak teret te da se mladi biskup boji, hoće li naši biskupi biti u stanju sve to provesti. Bio je to hrabar znak da budući zagrebački nadbiskup i dugogodišnji predsjednik BK ozbiljno shvaća saborsko gibanje. Pokazujući primjer poslušnosti i zajedništva s Petrovim nasljednikom, naši biskupi su se pobrinuli da izađe prijevod saborskih dokumenata, najprije u odvojenim sveščićima, a zatim uvezano u jednom svesku u lipnju 1970. Sljedeći zadatak bile su nove liturgijske knjige koje su trebali prevesti naši stručnjaci a zatim Sv. Stolica odobriti. Od 1968. do 1989. uslijedio je niz učiteljskih dokumenata svećenicima i vjernicima našeg područja. Jedan od tih dokumenata je i *Odgov i obrazovanje svećeničkih kandidata* od 16. travnja 1985. god.⁶⁵

Odgovarajući na odredbe Sabora i poslijesaborskih provedbenih smjernica, naši su biskupi u okviru BKJ stupnjevito osnivali komisije i vijeća kao savjetodavna tijela koja proučavaju naše prilike te donose konkretne prijedloge i programe. Kad je 1983. izašao novi Zakonik crkvenog prava, dali su skupini stručnjaka zadatak da ga prevedu na hrvatski, što su oni učinili uvažavajući hrvatsku pravnu terminologiju s područja građanskog zakonodavstva.⁶⁶

Tijekom ratova u Republici Hrvatskoj te u BiH 1991.-1995. hrvatski biskupi sastajali su se s pravoslavnim episkopima i predstavnicima muslimana da pokušaju ublažiti ratne nevolje i motivirati sve na pravedni mir. Kardinal Kuharić susretao se s patrijarhom Pavlom, zatim s predstavnikom muslimana u BiH, u našim krajevima i inozemstvu. Susretali su se i pojedini biskupi u Hrvatskoj, kao šibenski biskup S. Badurina, ali i u BiH, kao nadbiskup Puljić i biskup Komarica.⁶⁷ Biskupi su podržali referendum o osamostaljenju ovih novih država u skladu s učenjem Ivana Pavla II. o pravu malih naroda na samoodređenje.

⁶⁵ Objavljen sa saborskim dekretom OT i poslijesaborskim dokumentom *Ratio fundamentalis* iz 1985. god. u *Dokumenti* 79, KS, Zagreb, 1986., 1-127.

⁶⁶ *Zakonik crkvenog prava proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II.* (latinski službeni tekst i hrvatski prijevod), Glas Koncila, Zagreb, 1988. Imena prevodilaca, redakcijskog odbora te pravnih i jezičnih savjetnika tiskana na drugoj stranici.

⁶⁷ Usp. A. ŠKVORČEVIĆ: »Mirovna i ekumenska nastojanja crkvenih poglavara tijekom domovinskog rata«, *Ranjena Crkva u Hrvatskoj – Uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj (1991.-1995.)*, uredili I. Živković i A. Beljo, Hrvatska biskupska konferencija i Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1996., str. 33-47. M. ZOVKIĆ: »Susreti vjerskih poglavara Bosne i Hercegovine 1991.-1995.«, *Raspeta Crkva u Bosni i Hercegovini. Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)* uredili I. Živković i A. Beljo, Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997., str. 35-81. V. BLAŽEVIĆ (prir.): *Katolička crkva i rat u Bosni i Hercegovini. Dokumenti o stavovima i zauzimanju Katoličke crkve za mir i poštivanje ljudskih prava i građanskih sloboda i za očuvanje države Bosne i Hercegovine (1989.-1996.)*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 1998.

Hrvatsku biskupsku konferenciju ustanovila je Sv. Stolica 15. svibnja 1993. a BK BiH 8. prosinca 1994.⁶⁸ Ove dvije konferencije imaju zajedničko Vijeće biskupa za Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, zatim Vijeće za hrvatsku inozemnu pastvu te surađuju u Vijeću za liturgiju i Vijeću za katehizaciju. Ostala vijeća ima svaka konferencija samostalno. Zajednički je i mjesečnik *Radosna vijest* dvaju Vijeća za misije. Biskupija banjalučka i sarajevska izdaju ponovno oživiljeni *Katolički tjednik* u Sarajevu te mostarsko-duvanjska mjesečnik *Crkva na kamenu*, zatim Provincija bosanskih franjevnaca mjesečnik *Svjetlo riječi* a Provincija hercegovačkih franjevnaca mjesečnik *Naša ognjišta*. Svi prihvaćamo *Glas Koncila* kao tjednik Crkve u Hrvata.

Među hrvatske biskupe koji su doprinijeli recepciji Sabora u svojim biskupijama, ali i na razini cijele Crkve u hrvatskom narodu B. Duda ubraja nadbiskupe Šepera, Franića i Kuharića te biskupa Pichlera.

Već smo spomenuli da je Pichler bio izabrani član Komisije za liturgiju na Saboru te dugogodišnji član Vijeća za provedbu liturgijskih smjernica pri Sv. Stolici. On je unutar BKJ vodio Vijeće za liturgiju te animirao prevođenje kanona na hrvatski i novih liturgijskih knjiga.⁶⁹ Na razini svoje biskupije motivirao je svećenike da upoznaju saborske dokumente te njegovao ekumenske odnose s pravoslavnim episkopom svoga područja i njegovim svećenicima.⁷⁰

Nadbiskup Šeper bio je jedan od rijetkih biskupa iz ondašnjih socijalističkih država koji se aktivno uključio u pripremu Sabora i u teme o kojima su raspravljali saborski oci bilo u komisijama, bilo na plenarnim zasjedanjima.⁷¹ Njegovi interventi skrenuli su pozornost drugih biskupa i Sv. Stolice na njega kao »čovjeka sredine« među katoličkim biskupima, kako je istaknuo kardinal Ratzinger na sprovodnim svečanostima u zagrebačkoj katedrali. To je moralo ponukati Ivana Pavla II. da ga 8. siječnja 1968. postavi za čelnika Kongregacije za nauk vjere i na toj je službi ostao do umirovljenja 25. studenog 1981. a umro je 30. prosinca

⁶⁸ Za kratak pregled povijesti HBK, život i adrese pojedinih biskupa te Vijeća, Komisija, Odbora i Insitucija HBK usp. knjižicu I. ŽIVKOVIĆ (ur.): *Hrvatska biskupska konferencija –Croatian Conference of Bishops*, Izd. HBK, Zagreb, 1996., 48 str. s paralelnim hrvatskim tekstom i prijevodom na engleski.

⁶⁹ Povodom desete obljetnice njegove smrti, 17. svibnja 2002., održan je u Banja Luci studijski dan ali radovi s toga simpozija još nisu svi objavljeni. – Usp. A. ORLOVAC: »Banja Luka: Studijski dan o biskupu Pichleru«, GS 2002., br. 21 (od 26. svibnja 2002.), str. 7

⁷⁰ Usp. T. VUKŠIĆ: »Međuerkveno i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera«, CUS XXXIX (2004.), 1, 133-159; 2, str. 261-292.

⁷¹ Usp. njegove prijedloge za saborsku raspravu i intervente na Saboru u knjizi *Šeper – Građa za životopis 2*, Izd. Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1983., str. 15-146. Pastoralne poslanice kleru u vrijeme Sabora te do imenovanja za pročelnika Kongregacije za nauk vjere obavljene su u *Šeper – građa za životopis 1*, Isti izdavač, 1982., str. 140-305.

iste godine. Na simpoziju povodom dvadesete obljetnice od njegove smrti ugledni prelati, profesori i njegovi bivši suradnici osvijetlili su različite vidove njegova biskupskog i kardinalskog djelovanja.⁷²

Već smo spominjali da je nadbiskup Franić pokrenuo 1966. časopis *Crkva u svijetu* sa zadatkom da širi zdrave ekleziološke i kulturološke misli nakon Sabora u Crkvi među Hrvatima. Uz to pokrenuo je dijalog s marksistima⁷³, zatim poticao na održavanje tribina na kojima je znao strpljivo slušati izlaganja onih koji po njegovu uvjerenju pretjeruju te pisao vlastitim vjernicima i svećenicima poslanice tumačeći duh Sabora.⁷⁴ Nama starijima poznat je njegov odlučni stav prema svećenicima na području Splitsko-makarske nadbiskupije koji bi pokušali ući u tzv. »Staleško udruženje svećenika« što ga je promicala ondašnja socijalistička vlast. U skladu s takvim svojim stavom, unutar BK i u drugim prigodama, izražavao je kao biskup strahove povodom osnutka Teološkog društva u Zagrebu te tražio da se to društvo razdvoji od izdavačke kuće »Kršćanska sadašnjost«.⁷⁵ Kad završe zemaljsko putovanje svi dionici ove napetosti u Crkvi među Hrvatima, trebat će mirno proučiti koliko su ovi strahovi bili objektivno utemeljeni.

Nadbiskup Kuharić bio je više puta birani predsjednik BKJ od 1970. do njezina prestrukturiranja zbog nastanka novih država na našem području. Nakon što je Sv. Stolica 1993. osnovala HBK, izabran je za njezina predsjednika i na toj službi ostao do svoga umirovljenja 1997.⁷⁶ Jednom sam u ime Vijeća za nauk vjere pri BKJ predstavljao nacrt jednog dokumenta što smo ga bili izradili s nakanom da ga biskupi prihvate. Sjećam se s kakvom je pažnjom pratio izlaganje i raspravu te davao riječ biskupima koji su željeli intervenirati a cijelu raspravu uspješno vodio prema konsenzusu. Na razini Crkve u Hrvata njegovom velikom zaslugom smatram podupiranje Glasa Koncila i Kršćanske sadašnjosti te odazivanje da i izvan svoje nadbiskupije predvodi liturgijska slavlja u posebnim prigodama. Kao Hrvat i katolik iz BiH posebno sam mu zahvalan za podršku nama i muslimanima tijekom rata 1991. – 1995. a jedan vid te podrške bio je dolazak na ređenje mons.

⁷² Ž. TANJIĆ (prir.): *Šeper 3. Veritatem facientes in caritate. Zbornik radova međunarodnog simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti. Zagreb, 7.-8. studenoga 2001. Rima, 29.-30. studenoga 2001.*, Izd. Nadbiskupija zagrebačka i Kongregacija za nauk vjere, Zagreb – Rim, 2003.

⁷³ Usp. njegovu knjigu *Putovi dijaloga*, CUS, Split, 1973. Prilozi u knjizi podijeljeni su na sljedeće odsjeke: dijalog s vjernicima; dijalog s mladima; dijalog s pravoslavicima, Židovima i muslimanima; dijalog s društvom.

⁷⁴ Usp. F. FRANIĆ: *Bit ćete mi svjedoci. Zbirka božićnih, korizmenih i uskrasnih propovijedi, poruka i poslanica*, priredio mons. Frane Bego, CUS, Split, 1996.

⁷⁵ Usp. njegov uvodnik: »Dvadeset godina nakon Koncila«, CUS 1986., 2, str. 97-100.

⁷⁶ Usp. I. MIKLENIĆ: »Kardinal Kuharić – branitelj hrvatskog naroda i Crkve«, GK, 2002., br. 11 (od 17. ožujka 2002.), str. 2-5.

Pere Sudara za pomoćnog biskupa u Sarajevu 5. i 6. siječnja 1994. – uz opasnost po život u opkoljenom Sarajevu. Te godine susreo se na sarajevskom aerodromu (jer se u grad nije moglo ući) s moskovskim patrijarhom Aleksejem i srpskim patrijarhom Pavlom.

Disidenti se nisu organizirali u pokret

Dok sam pod vodstvom T. Šagi-Bunića istraživao saborsku ekleziologiju u vidu disertacije na KBF 1966-68., sjećam se da mi je moderator jednom kazao kako ga je jedan od hrvatskih biskupa zamolio, neka ne žuri s provedbom Sabora dok ne pomre tadašnja generacija biskupa. Također se sjećam da nam je prof. Albin Škrinjar, plemeniti slovenski isusovac koji je sav svoj život uložio u poučavanje Svetoga pisma u Sarajevu i Zagrebu, prilikom gostovanja na satu profesora Dude govorio o Parakletu u četvrtom evanđelju te izrazio žaljenje što je prema liturgijskoj reformi ukinut Psalam 42 koji je do tada na početku mise molio svećenik na latinskom naizmjenično s ministrantima. Dobro se sjećam jednog razgovora u skupini starijih svećenika god. 1965. kada je jedan stariji svećenik redovnik izrazio negodovanje nad idejom o reformi redovničkih zajednica, jer redovnici nisu pokvareni i ne trebaju se zbog toga reformirati. Ovo su razumljive reakcije biskupa i svećenika odmakle dobi koji su obnašali ustaljene službe u Crkvi kao instituciji. Uostalom, nepovjerenje pred novim nije svojstveno samo katolicima, ni samo starima.

Dr. Čedomil Čekada, vrhbosanski kanonik i iskusni publicist, izdržao je dvanaest godina zatvora (1945.-1957.) pod komunističkim režimom za svoje pisanje protiv komunizma tijekom drugog svjetskog rata. Kad je izašao iz zatvora, počeo je od 1960. pisati u *Blagovesti*, *Službi Božjoj* i *Vjesniku đakovačke biskupije* te nastavio pisati do svoje smrti 1981.⁷⁷ Između ostaloga, pisao je o Saboru dok se odvijao te o poslijesaborskoj obnovi u svijetu i kod nas.⁷⁸ Nezadovoljan nekim ispadima povezanim sa saborskim gibanjem vani i kod nas, počeo je zvati na oprez u svojim člancima te upozoravati na opasnosti. U tom ozračju izdao je 1971. knjižicu *Proigrana šansa. Fenomen Glasa Koncila u svjetlu činjenica i dokumenta* u kojoj je predlagao hrvatskim biskupima da otpuste tadašnje uredništvo GK te uređivanje lista prepuste skupini prokušanih i zaslužnih laika. Biskupi, na sreću, nisu poslušali. On je Sabor tumačio kao potrebu pastoralne prilagodbe te kritizirao

⁷⁷ Usp. M. JOSIPOVIĆ – M. ZOVKIĆ: *Život u službi Riječi – Čedomil Čekada. Zbornik radova simpozija o Čedomilu Čekadi, održanog 14. i 15. ožujka 1997. prigodom obilježavanja njegove stote obljetnice rođenja i popis Čekadinih pisanih radova*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.

⁷⁸ Usp. M. ZOVKIĆ: »Čekadino gledanje na pokoncilsku obnovu Crkve u Hrvata«, *isto*, str. 241-261.

one koji hoće »historijsku i sekularnu adaptaciju Crkve«. Posebno je izražavao strah od katoličkog pluralizma a napadanjem na »moderniste sa Zapada« osjećao se zaduženim preventivno djelovati u našoj Crkvi. Na njegovu sprovodu u Sarajevu 28. rujna 1981. glavni urednik GK Živko Kustić izjavio je: »...Bez obzira na to što se ne moraju prihvatiti svi pokojnikovi sudovi o nekim pojavama u novijem razvoju našeg katoličkog tiska, velika je šteta što neka Čekadina upozorenja nisu bila ozbiljno shvaćena, jer da je tim upozorenjima bila poklonjena dužna pozornost, vjerojatno su se mogle izbjeći neke nemile stranputice«⁷⁹.

U izricanju strahova i nezadovoljstva Čekada nije bio sam. Tako je glavni urednik *Marulića* 1985. u broju 5, u svom članku »Uz rub (42)« s pravom tražio da se II. vatikanski ne suprotstavlja ranijim koncilima i obvezatnoj katoličkoj tradiciji. Izrazio je također žaljenje što vjernici pluralističkih sredina na Zapadu ne shvaćaju niti cijene situaciju kršćana u komunističkim državama, »a možda su je teško shvatili i sastavljači koncilskih dokumenata koji su također većinom bili sa Zapada. Ipak su oni manjina, pa se nameće potreba za novim 'pomicanjem akcenta' ili čak za novim Koncilom na kojem će doći do izražaja većina, tj. oni koji žive bez slobode ili kruha, a takvih je sve više i više«⁸⁰. Uredniku je privatnim pismom odgovorila Smiljana Rendić, dugogodišnja izvjestiteljica GK o papinim govorima i putovanjima. Urednik je smatrao prikladnim objaviti to pismo nakon smrti autorice, 2002. god. Komentirajući odlomak po odlomak urednikova članka, ona žali što je ekleziologija nakon »piramidalne« postala ekleziologija koncentričnih krugova, žali što je planirana obnova Crkve dovela do »dekompozicije katolicizma«, ogorčena je stavom Sabora i Pape prema muslimanima te čezne za »razboritim katolicima, onima koji ne bacaju preko palube sedamnaest od dvadeset stoljeća života Crkve, i koji ne trče za otpacima protestantizma«⁸¹. Teško je vjerovati da je ovo, istina privatno pismo, pisala ista osoba koja je potpisala članak povodom 30. obljetnice GK što smo ga naveli a u njemu obrazlaže novi stil *svoga* pisanja o Crkvi i svijetu (usp. bilj. 31). Preostaje da i to netko istraži uklapajući ove tekstove u njezin način doživljavanja Crkve i svijeta.

Početkom prosinca dobio sam na osobnu adresu letak-knjižicu o tumačenju tradicionalnog obreda Mise.⁸² Na posljednjoj stranici objavljena je slika Ivana Pavla II. sa sljedećim tumačenjem: »Sveti Otac na susretu s poglavarima i svećenicima tradicionalnih skupina iz cijeloga svijeta u Rimu na Trgu svetog Petra 28. listopada 1998. godine prigodom proslave desete obljetnice motuproprija 'Ecclesia Dei' u kojem biskupe poziva na velikodušno dopuštanje slavljenja klasičnog

⁷⁹ GK 1981., br. 20 (od 11. listopada 1981.), str. 5.

⁸⁰ R. GRGEC: »Uz rub (42)«, *Marulić XVIII* (1985.), 5, str. 537-546, citat str. 540.

⁸¹ S. RENDIĆ: »Mon Eglise...«, *Marulić XXXV* (2002.), str. 764-781, citat str. 779.

⁸² Don IVO CISAR: *Tumačenje tradicionalnog obreda Svete Mise*, Pordenone, bez godine, 7 str.

rimskog obreda«. Tim dokumentom Papa je 2. srpnja 1988. ustanovio Komisiju za traženje crkvenog zajedništva članova bratovštine »Pio X« te dopustio da svećenici, bogoslovi, redovnice i redovnici koji prihvaćaju zajedništvo s Petrovim nasljednikom a članovi su bratovštine koju je osnovao otpali nadbiskup Marcel Lefebvre mogu slaviti Misu na latinskom prema izdanju Rimskog misala iz god. 1962.⁸³ Na str. 5 objavljena je slika kardinala Daria Castrillon Hoyosa od 24. svibnja 2003. u bazilici Santa Maria Maggiore u Rimu, tadašnjeg prefekta Kongregacije za kler, kako slavi Misu po tridentinskom obredu. Autor don Ivo Cisar smatra da je u Misi II. vatikanskog prenatlaženo *zborovanje*, da je liturgija Riječi srozana *na priredbu*, da je u njoj umanjen *vid žrtve* te da je bolesno naglažen *vid gozbe*. Smatra da je »banalizacija« Mise razlog što se ljudi od nje sve više udaljavaju. Žali što u obnovljenoj Misi nema osjećaja za Boga niti kajanja za grijeh. Kritizira što »postoji popustljivost u kršćanskome čudoređu i u liturgijskim slavljinama« te što »crkve često postaju muzejima, galerijama, koncertnim dvoranama«. Znam da su neki biskupi i inozemstvu dopustili slavljenje Mise po obredu Tridentinskog sabora, dakako na latinskom, ali ponegdje se slavi na latinskom i Misa II. vatikanskog sabora. Nije mi poznato da među hrvatskim svećenicima i vjernicima laicima ima takvih skupina.

Kao znak da »koncilska prementalizacija« (izraz B. Dude) sporo ulazi u naše homilije i kateheze, navodim primjer skraćenih katekizama za pripravnike na sakrament potvrde u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. Ordinarij nije propisao nijedan postojeći katekizam kao službeni, ali on i delegirani djelatnici prigodom podjeljivanja ovoga sakramenta ispituju kandidate. Župnici brzo uvide što trebaju s djecom zornije prolaziti. Našao sam desetak takvih skraćenih katekizama, neki su u obliku skripata a neki u obliku knjižice. Župnik odlučuje o odabiru tema, načinu obrade te molitvama i drugim katekizamskim formulama koje kandidati trebaju naučiti napamet. Neki od tih sažetaka rađeni su prema Kolarekovu katekizmu a neki prema iskustvu župnika, ovisno je li župa gradska gdje se kandidati susreću s vršnjacima drugih vjera ili ruralna gdje su kandidati Hrvati katolici. Kao jedan od djelatnika potvrde, posebno sam pratio što u tim sažecima stoji o Svetom Pismu, sakramentima i Crkvi. Ljutim se na definiciju sakramenta kao »vidljivog znaka nevidljive milosti« jer u njoj nema mjesta za Krista Gospodina. Ljutim se na naziv »ispovijed« mjesto »sakrament pomirenja«. Ljutim se na naziv »pričest« mjesto »euharistija«.

Dogodi mi se da ponekad slušam propovijedi svojih studenata koji su mladi svećenici. Onima koji pokazuju izvjesnu nelagodu kad vide da moraju propovijedati pred svojim bivšim profesorom odgovorim neka govore ono što su spremili,

⁸³ Latinski i talijanski tekst pročitao sam u *Enchiridion Vaticanum II*, Edizioni dehoniane, Bologna, 1991., str. 696-705.

a tko je došao s dobrom voljom uvijek može nešto naći za sebe. Međutim, kod velikog dijela propovjedničkih priručnika i propovjednika koje slušam nalazim prastaru teologiju kao da Drugog vatikanskog nije ni bilo, osobito kod onih koji pastoriziraju u čisto hrvatskoj sredini, ne vodeći računa da bi na Misi mogao biti i neki katolik koji nije Hrvat ili neki radoznali turist koji nije kršćanin.

Zaključak

Među našim biskupima, svećenicima i vjernicima laicima nije bilo sljedbenika Lefebvreova pokreta. *Žurnim* prevođenjem saborskih dokumenata i novih liturgijskih knjiga mi smo pokazali svoje zajedništvo s Petrovim nasljednikom, bez kojega prema našem katoličkom uvjerenju nema pune crkvenosti. Pokretanjem novog katoličkog lista *Glas Koncila*, zatim časopisa *Služba Božja* i *Crkva u svijetu* te objavljivanjem saborskih članaka u drugim časopisima i priređivanjem prigodnih seminara nastojali smo unijeti saborski duh u glave i srca pripadnika Crkve u Hrvata. To nismo do kraja učinili. Preostaje nam daljnja potreba »koncilske prementalizacije«, osobito u demokratskoj državi i građanskom društvu s puno ponuda i opcija.

Summary

RECEPTION OF VATICAN II AMONG CROATS CATHOLICS

In looking for criteria of the reception of an ecumenical council, the author reminds that Acts 15,1-33 is New Testament foundation for ecumenical councils as synodal way of decision making in the Church. The first level of reception is translation and explanation of the council as a body of official documents of Church magisterium and as an event which took place in concrete circumstances as response to a situation in the Church and society. It takes years for clergy and lay faithful to absorb full meaning of the letter and spirit of the council. Animators of the reception of Vatican II among Croats Catholics were and still are: Glas Koncila, a new Catholic magazine founded in Zagreb in 1962; Krscanska Sadasnjost, a research center and publishing house in Zagreb, founded in 1966; parish priests with their lay activists in parishes; Schools of theology with their periodicals and conferences for priests and lay persons they kept organizing during these forty years; women and men religious of different orders and congregations; Conference of bishops of former Yugoslavia and new Conferences of Bishops in Bosnia-Herzegovina, Croatia, Serbia-Montenegro; individual bishops like Franjo Seper and Franjo Kuharic of Zagreb, Frane Francic of Split-Makarska, Alfred Pichler of Banja Luka. Sporadic opponents of Vatican II did express their disappointment in oral statements and written articles but they did not form their associations like Marcel Lefebvre's Fraternity of Pious X. External reforms have been introduced, but an internal acceptance of Council's mentality did

not fully take place. Democratic change and pluralistic civil society in newly recognized states issued from former Yugoslavia are a new challenge for Christian evangelization and social activity.

Key words: *Council, reception, renewal, mentality, the Church in communistic regimes, democracy.*